

Sto let vývoje rodinného domu na okraji Prahy

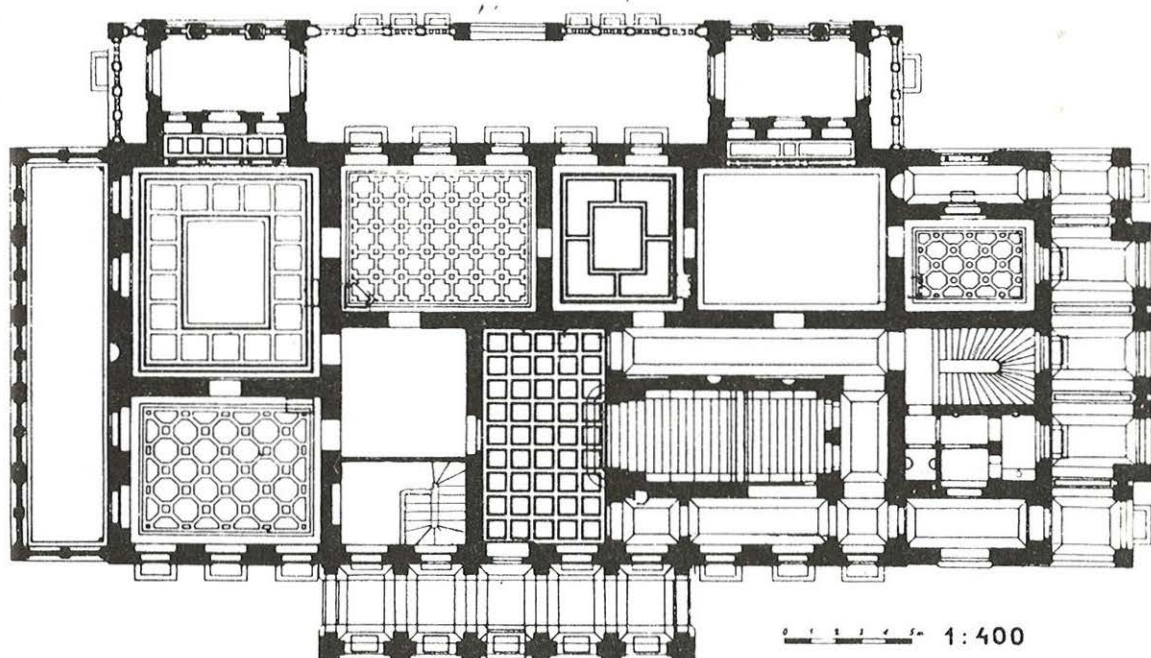
V minulém století se rodinný dům na okraji města nazýval vilou podle renesanční terminologie. Byl tak označován objekt v rozsáhlé zahradě, či lépe parku. U nás zdomácněl právě v období zvýšeného zájmu o renesanci, především italskou v době, kdy takzvaná římská cena absolventů vídeňské akademie dávala příležitost k podrobnému studiu tohoto fenoménu. V neposlední řadě má o to zásluhu, samozřejmě že v širším smyslu, i touha českého prostředí, v němž se na konci šedesátých let 19. století výrazněji uplatňuje česká buržoazie, odlišit se od německého výrazu. Projev zájmu o novost, modernost a uvolnění v pražském prostředí vyhovoval však nakonec i stavebníkovi německé národnosti, či německy vystupujícímu.

Novorenesanční vila, jak se s ní v našem prostředí setkáváme, odvozená z renesančního italského pojetí v její nejslavnější éře, v 15. a 16. století, měla svůj předobraz v Římě, odkud pochází přesné pojmenování, zahrnující v termínu suburbana či rustikana také přesné označení jejího situování. Byla v tomto pojetí stavěna mimo město — za hradbami. Přestože sloužila k občasnému pobytu, byla vybavena k celoročnímu obývání. Na rozhraní šedesátých a sedmdesátých let se tento typ budovy u nás ujímá vlivem stavebníků, kteří si takový luxus dvojího bydlení mohli nejenom dovolit, ale také se jím reprezentovat. Stavebníky nejvýznamnějších objektů, které v této době vyrostly v bezprostředním okolí Prahy, byli pražští průmyslníci — rytíř Vojtěch Lanna, Mořic Gröbe a další, jejichž styl života měl charakter spíše vídeňský než pražský. Této okolnosti lze vděčit za to, že nejen stály v naprosté blízkosti Prahy, tehdy ještě svírané hradbami, že byly slohově výraznými příklady vil, ale že o jejich navržení byli v případě Lippmannovů a Lannově požádáni významní architekti. Obě vily byly projektovány do oblasti severovýchodně od Písecké brány za bašty sv. Tomáše a sv. Ludmily do Bubenče, v němž, kromě starého sídla s kostelem, školou a několika usedlostmi, se budoucí čtvrť teprve rodila. Obě bubeněcké vily, Lippmannova i Lannova, navrhované a postavené v letech 1868—1869, jsou italského typu, patrové, s vyvýšeným křídlem a portikem zahradního průčelí. Jsou spíše reprezentačního než vysloveně obytného typu, s oficiálními místnostmi opatřenými po renesančním způsobu monumentální malbou. Jejich autorství je stále ještě předmětem úvah. Jsou uváděny jako společné dílo Antonína Barvitia a Ignáce Ullmanna. Zdeněk Wirth pokládá Lippmannovu vilu (již zbouranou) spíše za dílo Barvitiovo a Lannovu spíše za dílo Ullmannovo; tento závěr je odvozen z Wirthova názoru na způsob projevu obou architektů, „pádneho“, příznačného pro Ullmanna, a „subtilního“ Barvitiova.¹ Naproti tomu Emanuel Poche² pokládá obě vily spíše za dílo Barvitiovo, neboť Barvitiu měl

A. Barvitijs, vila M. Gröheho (1870—1872).

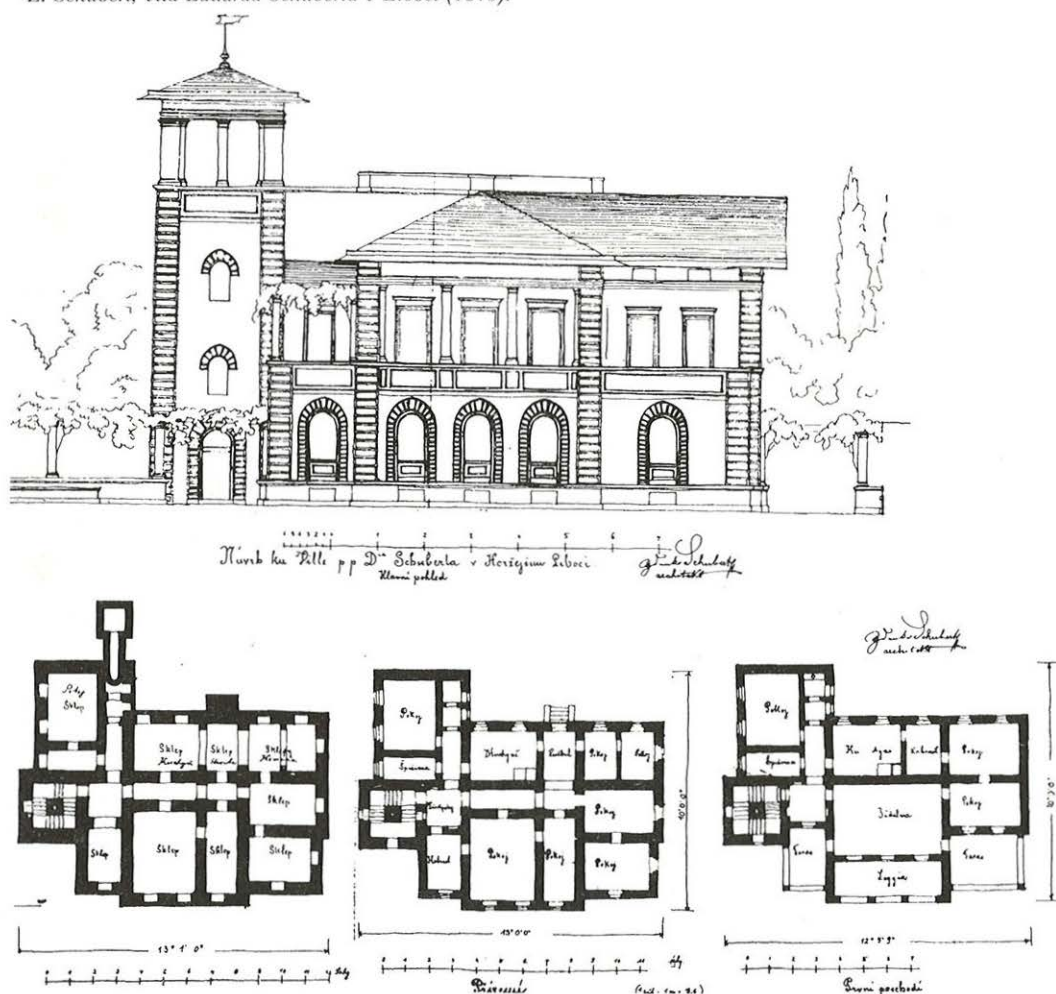
A. Barvitijs, vila M. Gröheho, půdorys přizemí.

nepoměrně blíže k palladianismu, který se projevuje na Lannově vile zejména v dvoupatrovém portiku, aniž se na těchto budovách objevuje jakákoliv forma inspirovaná benátskou renesancí, příznačná pro Ullmanna. Poche poukazuje též na okolnost, že autorem maleb v Lannově vile je Barvitiův bratr Viktor, což pokládá za další možný důkaz Barvitiiova většího podílu na díle.

Nejenom však oblasti v těsné blízkosti hradeb na severu, ale i viničné jižní svahy na úpatí Královských Vinohrad lákaly k zastavování vilami. Znovu se tu prezentoval, vlastně svým nejpůsobivějším dílem, A. Barvitiůs vilou M. Gröbeho, společníka V. Lanny. Oproti oběma předchozím stavbám vila Gröbeho, dokončená o tři roky později, předčí vše, co bylo

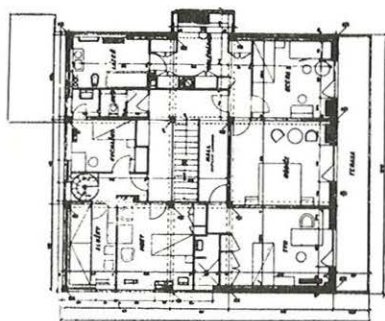
Z. Schubert, vila Eduarda Schuberta v Liboci (1875).

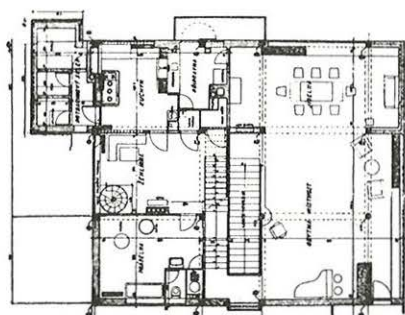
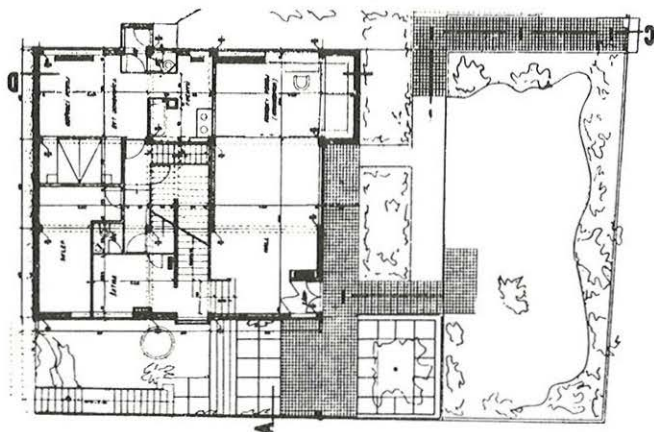
J. Kotěra, Suchardův rodinný dům (1904).

v tomto architektonickém druhu v Praze postaveno, a to jak bezprostředně před, tak i ještě dosti dlouho po ní. V souvislosti s Gröbeho vilou nelze hovořit tolik o objektu, který svou slohovou vyvážeností, výrazovou sourodostí a jistotou byl založen na principu přísné horizontály, porušené arkádou jen tam, kde arkáda portiku či niky má ojedinelou úlohu kontrastu, ale

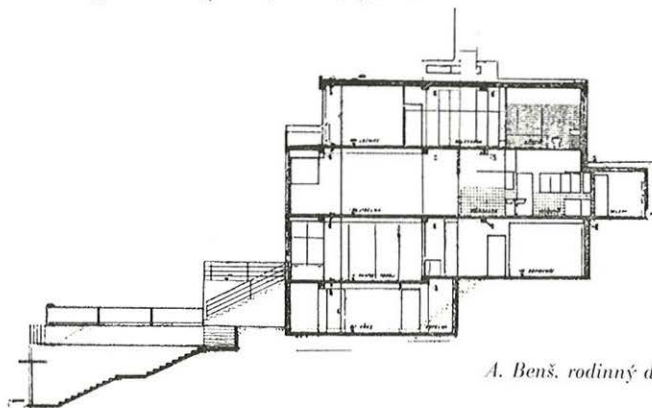
76

77

78

79

A. Benš. rodinný dům v Troji (1926).

*A. Benš, rodinný dům
v Troji (1926).*

o díle, které se stalo součástí monumentálního zahradního komplexu, dokonale komponovaného ve vztahu k místu, terénu i stylu. Znovu tu podle renesančního vzoru byla vytvořena architektonizovaná zahrada s výbavou teras, grot a pavilónů, k jejímuž dokončení přispěli Josef Schulz, Bohuslav Schnirch a J. Vorlíček. Několik vybraných příkladů z počátku třetí třetiny 19. století uzavírá vila postavená v roce 1875 pro Eduarda Schuberta v Liboci podle projektu Zdenka Schuberta s výzdobou podle návrhu Viktora Schuberta, který autor poslal z Belgie.³ Objekt rozhodně není na úrovni vil projektovaných o půl desetiletí dříve A. Barvitiem a I. Ullmannem. Postrádá slohově adekvátně upravené okolí, k jehož rozvinutí scházel prostor. Zajímavější je však situování vily dále od městských hradeb než tomu bylo u předchozích příkladů. Tato okolnost má vliv i na prostorové rozvinutí objektu, jehož dispozice se stala spíše obytná než reprezentativní.

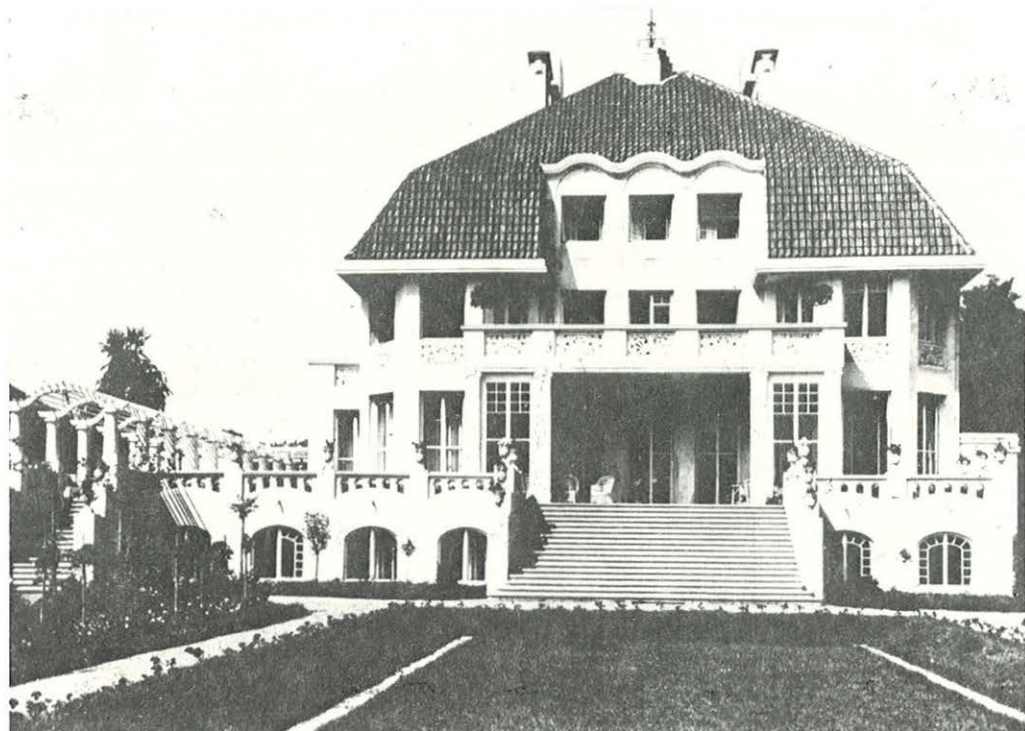
Ačkoliv se A. Barvitiem po svém návratu z Itálie a definitivním přesídlení do Prahy po roce 1866 rozhodl opustit v konkrétních projektech dosud sledovaný cottageový způsob koncepce rodinného domu, tedy typ anglický, ve prospěch uspořádání italského, které ovlivnilo pražskou produkci i v osmdesátých letech souhlasně s celonárodní novorenesanční architektonickou tendencí, přece ho cottageový systém nepřestal zajímat.⁴ Bylo-li to jeho zásluhou, či přímým zahraničním vlivem, že obliba anglické koncepce rodinného domu u nás převládla tak záhy, totiž těsně po polovině devadesátých let, je těžko říci. Bylo by nutné prostudovat Barvitiemův skutečný vztah k české společnosti, k České technice i k českým spolkům nepoměrně hlouběji než se stalo až dosud.

Nicméně naznačený časový mezník odděluje první etapu vývoje rodinného nebo izolovaného domu v zahradě, výrazně reprezentativního, od druhé etapy, v níž dům v zahradě nabývá jinou funkci; té vyhovuje daleko lépe uspořádání anglického domu s ústřední, patrovou halou, kolem níž jsou soustředěny společenské prostory včetně denního pokoje pána a paní, někdy i kuchyně; v patře, spojeném z přízemí schodištěm umístěným v hale, jsou ložnice, umývárny, WC i pokoj pro hosta. Toto uspořádání naznačuje nové poslání domu, který nebude již výsadou bohatých podnikatelů, ale bude dostupný i inteligenci, vyššímu a střednímu úřednictvu, prostě lidem, provozujícím profesi, k níž potřebují klid, pohodu, vymanění se z ruchu rostoucí Prahy, kteří chtějí zaměnit bydlení v ulici za bydlení v přírodě. Tento stavebník již nemá kromě své „vilky“ jiný byt ve městě.

Změna funkce domu v zahradě se obrazila především na situování objektu, který sice měl být umístěn ve volném prostoru — v zahradě, tedy mimo oblast hustého zastavění intravilánu, avšak každodenní styk s centrem města vyžadoval relativní blízkost a dostupnost. Proces proměn nároků na funkci domu v zahradě z příležitostné, reprezentativní, či oddychové na celoroční, odvíjející se v našem prostředí od poloviny devadesátých let do první světové války, vytváří druhou etapu, nyní již pražského rodinného domu.

Nejvýhodnějšími místy byly parcely na územích již objevených a v této době, po postupném bourání hradeb a většiny městských bran, již dobře přístupných. Byl to především Bubenec v oblasti kolem Bušethradské dráhy na Špejchaře, na nějž se soustředil jako na nejbližší lokalitu zájem již v devadesátých letech, kromě dvou domů čp. 91 a 112 postavených roku 1889 a 1893 stavitelem Rudolfem Koukolou. Bubenec se tedy stal vyhledávanou lokalitou pro zastavění rodinnými domy. V roce 1896 si tu postavil profesor České techniky Jan Koula rodinný dům čp. 153 v bývalé Mánesově, dnes Slavičkově ulici. Svým dílem, jímž navazuje znovu na typ domu, odvozený z anglické cottage, zhodnotil v architektuře své poučení z lidového domu, jímž se zabýval při práci na Národopisné výstavě v roce 1895. Ač podstatou své výtvarné koncepce zůstal tento dům na úrovni historismu, vytváří tím, že byl inspirován venkovskou architekturou a v jejím duchu je volně koncipován, most k secesi. Té nezůstal nic dlužen dům situovaný téměř naproti, čp. 248, navržený pro sochaře Stanislava Suchardu Janem Kotěrou v roce 1904—1905. Je to již čistá secesní koncepce s ústřední patrovou halou, s výtvarným pojednáním plošného vegetabilního rázu. Suchardova vila není ovšem typická pro svou dobu, zejména svým specifickým rozvržením. K základnímu stavení se přimyká krčkem oddělený ateliér, v obrysu hmoty tvořící jednotný kompoziční celek s obytnou budovou. V nárožní situaci představovalo toto dílo mimořádnou hodnotu až do chvíle, kdy byl ateliér hrubě a necitlivě přestavěn. Třetím neméně pozoruhodným objektem v této lokalitě je dům čp. 284 v dnešní Suchardově ulici (v době výstavby objektu ještě neměla jméno), který byl postaven podle projektu Dušana Jurkoviče z r. 1907. Je to typ zdomácnělý ve střední Evropě, odvozený z anglických domů izolovaných v zahradě. Jeho poměrně drobný rozměr je překonán propojením přízemní haly a přízemních společenských prostorů, jen jemně diferencovaných v úrovních. Rovněž exteriér se svými vysokými štíty poněkud vymyká ze souběžné produkce, s níž dům sousedí.

Soustředěný zájem o bubenečskou lokalitu téměř až do konce prvního desetiletí 20. století

O. Novotný, vila nakladatele Otty (1909).

není jen otázkou příjemného prostředí a více než půlstoletého zvyku Pražanů podnikat sem výlety, ač ani to není zanedbatelné, neboť okolnost pravidelných veselí může již v sedmdesátých letech zdůvodnit volbu místa i pro vilu již zmíněnou, projektovanou Z. Schubertem v Liboci nedaleko Hvězdy.

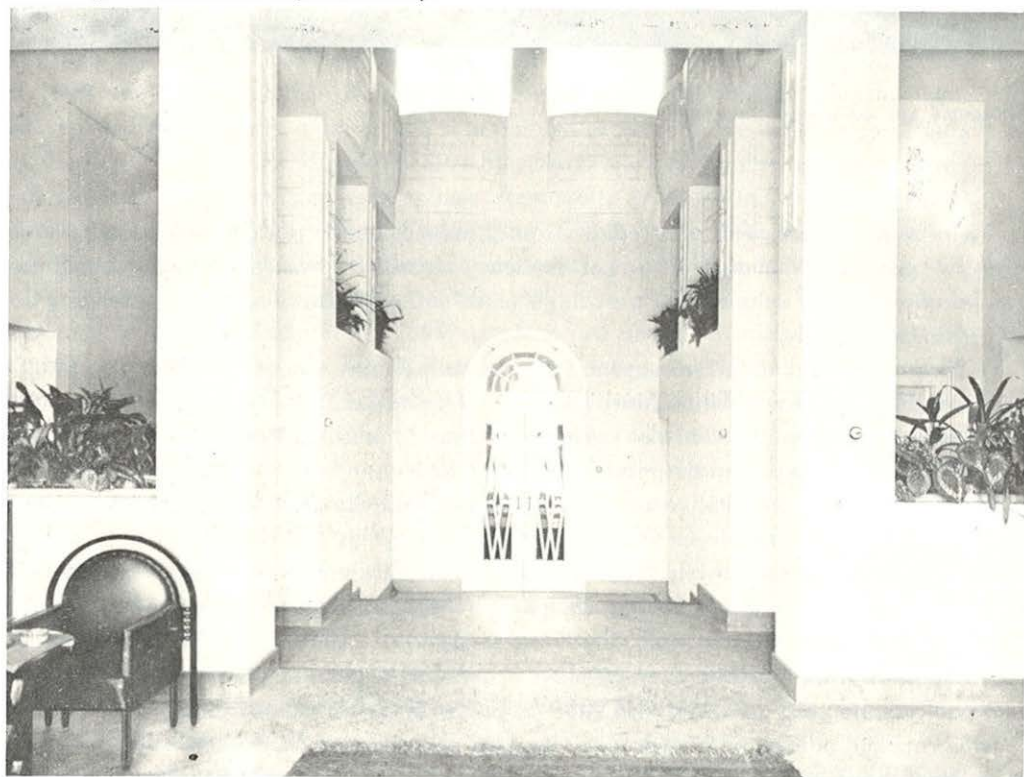
Ve 20. století však k oblibě místa přistupuje i zájem o to, aby stavební parcela byla připojena na kanalizaci, vodu a elektřinu (dnes takzvané inženýrské sítě). V procesu vývoje 20. století je to ten nejvýznamnější faktor pro zastavování okrajových území Prahy a jejich osídlování, a tomuto požadavku vyhovovala právě bubenečská lokalita.

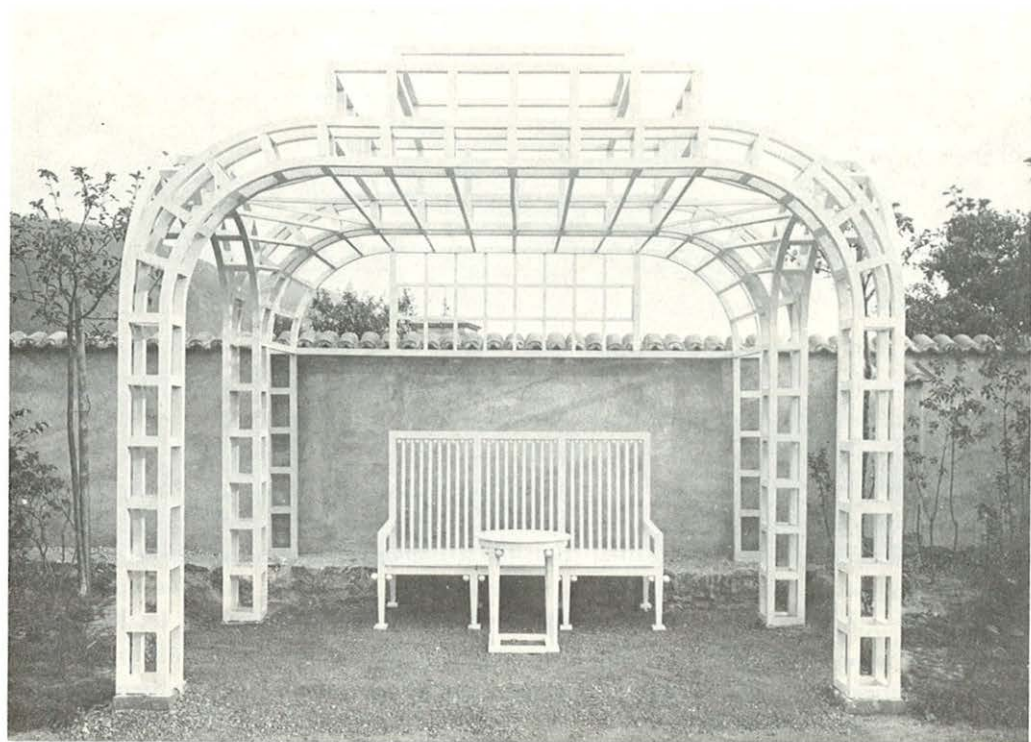
Mimo ni nastává roku 1910 v tomto směru výrazná aktivita především v lokalitách vinohradských, jižně od vodárny na svažitém terénu, sklánějícím se k Vršovicím, který nebyl vhodný pro výstavbu nájemných domů. Po rozparcelování území, kde až dosud byly jen vinické a zemědělské usedlosti, vznikly zajímavé architektonicko-urbanistické útvary, jejichž slohovou mnohotvárnost potvrzuje obestavění nejvýše položené trasy ulice Hradešinské. Zde, v sousedství ještě eklekticky pojatých vil se spíše nájemnou, po patrech oddělenou, než ucelenou rodinnou dispozicí, si v roce 1909 postavil svůj vlastní rodinný dům s ateliérem Jan Kotěra. Poněkud odlišně od Suchardovy vily pojal celý program do jednoho objektu tak, že rodinnou dispozici rozvinul z přízemí na svažitém terénu dolů, ve společenském organismu

domu s výstupem do zahrady. Ateliér umístil v druhém nadzemním podlaží. Zatímco obě obytná podlaží spojuje halové dřevěné schodiště, upravené jako součást bytu, je ateliér přístupný domovním schodištěm, které je od rodinných prostorů odděleno. Zaujímá prostor architektonicky vyjádřený ve vertikální hmotě, která dodává objektu zcela modernistický charakter.

Po roce 1908 se postupně rozšířila příprava území pro parcelaci a výstavbu, zejména na návrších pražských předměstí nebo samostatných měst, která se prudce svažovala do údolí starých dostředných cest, směřujících do centra Prahy, či k potokům vlévajícím se do Vltavy. Bylo to především rozhraní Vinohrad a Žižkova, Smíchov a jižní svah nad Vršovicemi a pod Vyšehradem. Zatímco čilá aktivita se ještě do počátku první světové války rozvinula na úbočí Strahovských lomů, na pozemcích bývalých usedlostí Nesypky a Plátenice, čekala vinohradská a vršovická oblast na období stavební konjunktury po první světové válce. Oproti stavebním typům, které byly až dosud sledovány, jde na zmíněné smíchovské lokalitě o zvláštní a pro Prahu specifický typ takzvané nájemné vily. Jako každá vila i tento objekt je izolovaný a stojí v zahradě. Avšak nenavazuje v dispozičním rozvržení na žádný z předchozích dvou

O. Novotný, vila nakladatele Otty, interiér haly.

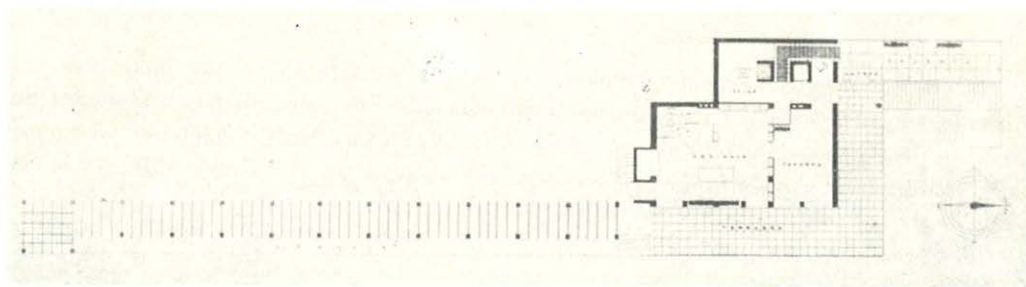

O. Novotný, vila nakladatele Otty, zahradní pergola.

u nás užívaných typů. Byla tu vyvinuta dispozice odpovídající specificky domácím sociálním poměrům a přání stavebníka, který není boháč, náleží k středním vrstvám. Je to vlastně více-generační dům, který do doby, než bude takto využíván, je v dosud nepoužívané části pronajímán. Z toho důvodu je členěn nikoliv vertikálně jako cottageový dům, ale horizontálně s jedním bytem v podlaží. Objekty bývají na svažitém terénu třípodlažní a suterén bývá dočasně užíván i k bytovým účelům.

Tento typ se v pražských vilových předměstích vyvíjel od počátku druhého desetiletí 20. století až do 2. světové války. Je příznačný i pro pražské oblasti připravené pro výstavbu od druhé poloviny dvacátých let 20. století, na Smíchově a v Košířích na Cibulce, nebo v modifikaci architekta Eduarda Hniličky na takzvané Šumavě. V téže době byl zastavován jižní svah nad ulicí Francouzskou a především Ruskou, kde kromě několika solitérů byl zvolen podobný způsob zastavění nájemnými vilami či dvojdomy, v pojetí jakési ke klasice směřující moderny.

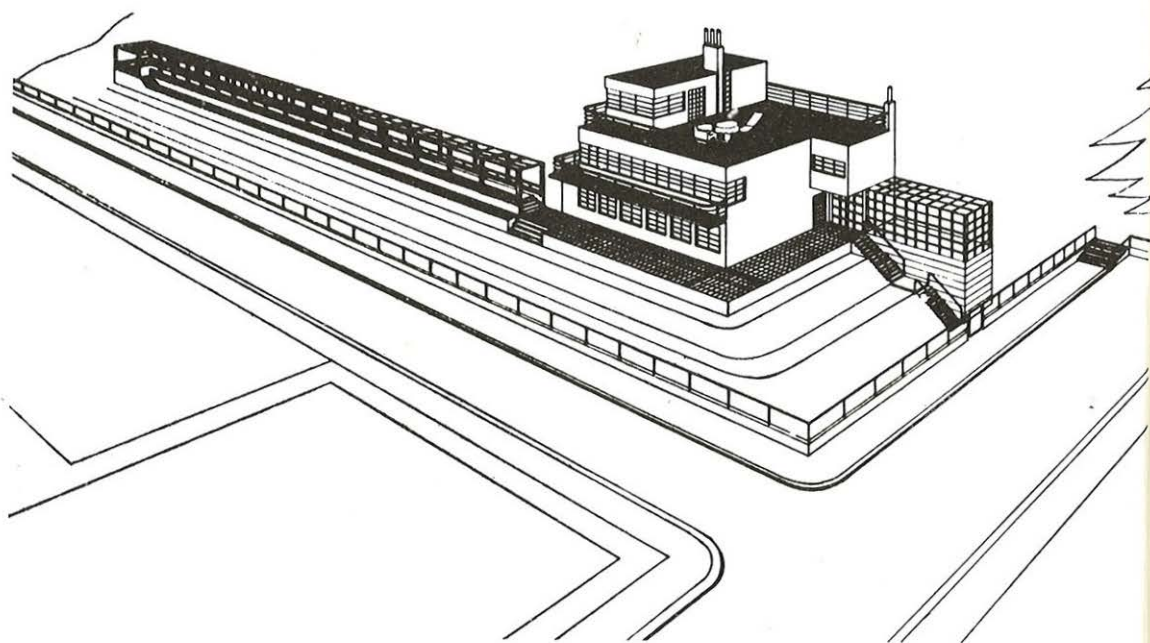
Meziválečná éra je obdobím nejvýznamnější aktivity v rozšiřování Prahy územími, vhodnými pro zástavbu rodinnými domy → lákavými ještě zákonem o Velké Praze z roku 1922. Tak vznikla Hanspaulka v Praze 6, Rokoska a Troja v Praze 8, byla zastavována oblast nad branickým lomem v Praze 4, Mrázovka, Václavka nebo Cihlářka v Praze 5. Typ izolovaného

J. Krejcar, návrh vily dr. V. Vančury na Zbraslavi, 1923.

domu je tu smíšený. Nájemná vila doznívá a vedle ní se tříbí rodinný dům k vynikajícím příkladům funkcionalistického pojetí. Ač na počátku jeho vývoje lze sledovat vazby ke klasickému pojetí předválečného jednorodinného domu, přece se jeho charakter štěpí do několika proudů. Především na pražské půdě krystalizuje výchozí typ ve vilách projektovaných například Ladislavem Machoněm čp. 1705 na Smíchově, nebo Františkem Albertem Librou čp. 1823 v Hradešinské ulici na Vinohradech. I výraz těchto objektů je postupně oprošťován prostřednictvím obkladu nebo zvýrazňováním teras oproti tradiční šikmé střeše. Jedním ze směrů, který se od původního odpoutal a kulminuje v tvorbě Adolfa Loose Müllerovou vilou čp. 642 ve Střešovicích z roku 1930, je způsob, který neguje ústřední halu a rozehrává pro-

J. Krejcar, návrh vily dr. V. Vančury na Zbraslavi, axonometrický pohled.

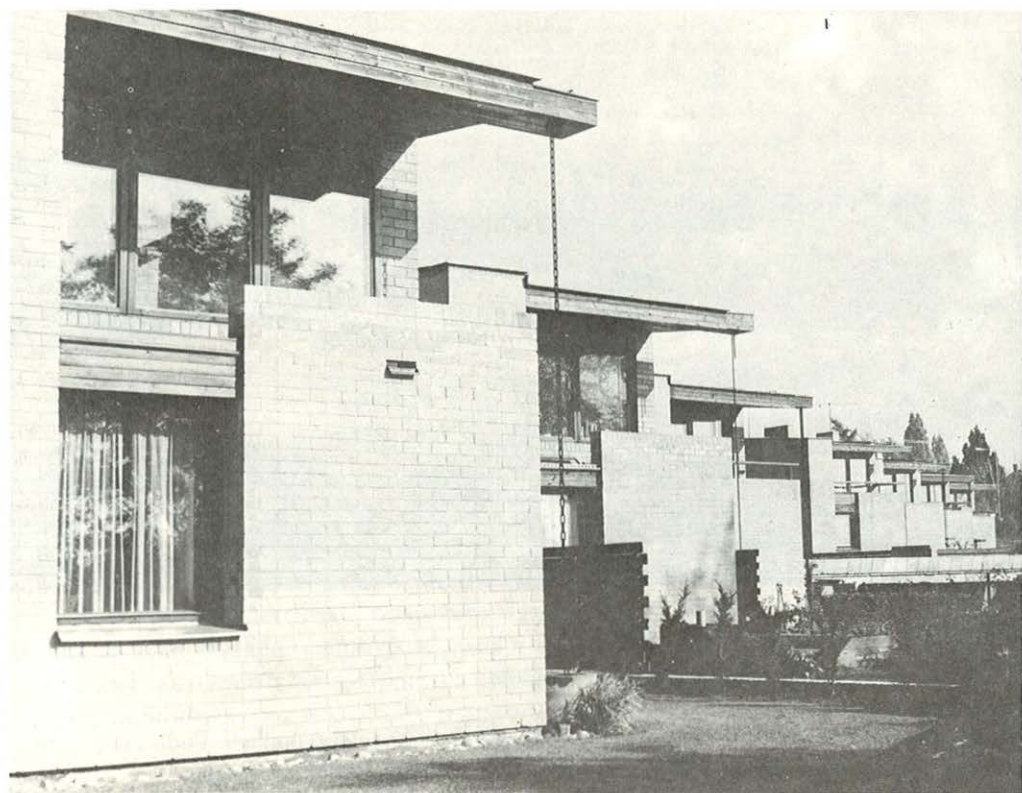

B. Kříž, rodinné domy v Podolí, 1947—1949.

stor do jemně členěných úrovní po výšce, bez ohledu na ucelená podlaží. Podobně je koncipována i druhá vila z roku 1931 od Adolfa Loose a Karla Lhoty na Smíchově.

Ve třicátých letech se ustaluje v Praze pojetí rodinného domu, v němž hala buď přechází v předsíň, s možností jejího spojení s velkým obytným pokojem, nebo je proměněna v úzký komunikační koridor, z něhož jsou přístupny přízemní prostory. Funkční diferenciací prostorů není ani v této době měněna. Společenské jsou v přízemí, soukromé v patře. Tak je již koncipována vila z roku 1926 od Adolfa Benše v Troji, rodinný dům v Hodkovičkách z roku 1939 od Ladislava Žáka nebo takzvaná Langerova vila v Braníku z roku 1928 od Karla Honzika a mnoho dalších, projektovaných ve třicátých letech architektky Janem Gillarem, Helenou Kučerovou-Záveskou, Františkem a Vojtěchem Kerharty, Josefem Karlem Říhou, Vladimírem Grégrem, ale i architektky starší generace Josefem Gočárem a Pavlem Janákem. Jestliže od poloviny dvacátých let 20. století nabýval výraz rodinného domu v zahradě svou strohou, vysoce jednoduchou, ale artistní formu založenou na výrazném horizontálním pojetí s potlačením jakéhokoliv vertikálního prvku v exteriéru, včetně střechy, začíná po polovině třicátých let proces proměny, který je uceleně dokumentován v díle Vladimíra Grégra a je přehlédnutelný v celku na jeho barrandovských vilách projektovaných v letech 1934—1938. Není jednostranný, vyjadřuje hledání výrazu, který souzní s přírodním prostředím, na místě funkcionalistického, nebo který s ním kontrastuje; to je zřetelné na čp. 180 z roku 1938, které autor nechává obrůst a k jehož pregnantní horizontální formě se vrací po rustikalizujícím objektu čp. 337.

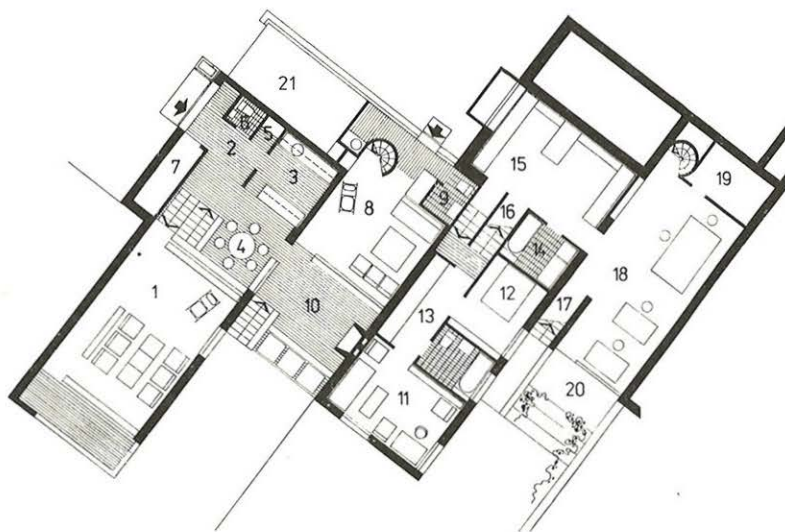
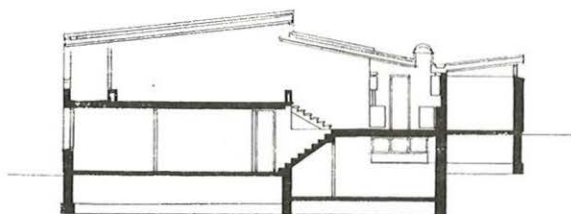
Všechny tyto objekty, které dokumentují zcela jasně vývoj v dispozičně prostorovém chápání úlohy i v jejím dobovém vyjádření nebyly až na malé výjimky stavěny na příliš vzdále-

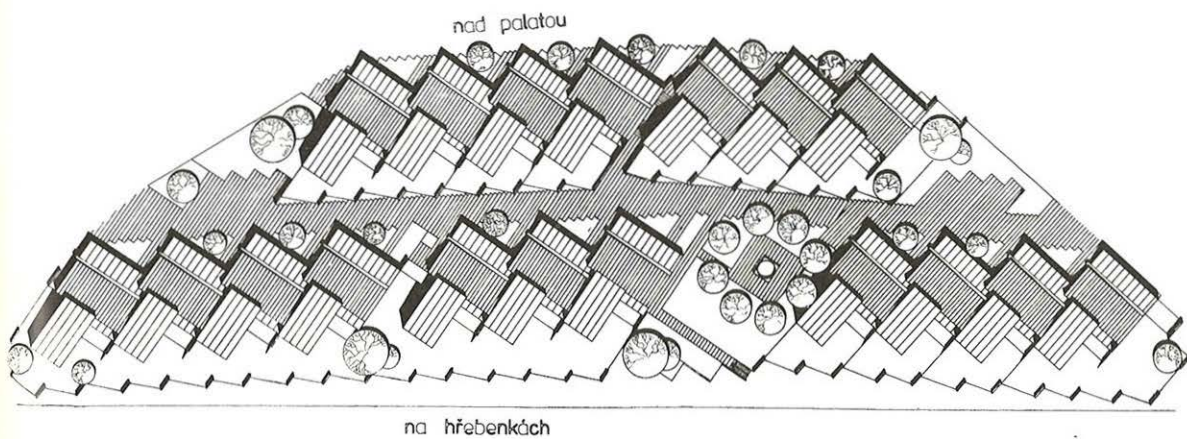
V. Baroch, J. Lasovský, L. Vrátník — řadové rodinné domky v Praze 5 Na Hřebenkách, 1973—1977.

ných nových lokalitách. Přestože cílem této úvahy bylo zachytit nejdůležitější etapy ve vývoji izolovaného domu v zahradě v bezprostředním okolí Prahy, které se postupně stalo její součástí, nelze se nezmínit o významných celcích soustředěných „vilových“ čtvrtí, které byly postaveny najednou, zejména v období meziválečném. Na samém počátku dvacátých let je to především Ořechovka v Praze 6, koncipovaná ještě v duchu anglických zahradních měst, Baba a Barrandov v Praze 6 a 5, charakterizující počátek a konec let třicátých. Mimořádným příkladem je Spořilov, který v základní myšlence pojetí rovněž navazuje na zahradní města celistvostí uspořádání i vybavením za předpokladu, že bude dosaženo co nejúspornějšího řešení.

V roce 1968 a 1974 bylo k Praze přičleněno celkem padesát jedna obcí a s nimi nejedna významná památka či architektura, které dokumentují její staletý vývoj na našem území. Mezi těmito obcemi, které se staly součástí Prahy až v roce 1974, se jeví Zbraslav jako místo s proslulou historickou architekturou, ale zároveň jako vynikající rekreační lokalita, vyhledávaná již od samého počátku 20. století. Kromě několika dalších je zde třeba poukázat na mimořádně hodnotnou vilu nakladatele Otty, dílo Otakara Novotného.

V. Baroch, J. Lasovský, L. Vrátník — řadové rodinné domky v Praze 5 Na Hřebenkách.

Pochází z roku 1909 a je jedním z nejvýznamnějších dokladů postupného vývoje architektury v Čechách od secese k moderně. Zatímco některé prvky v kompozici exteriéru poukazují k předchozímu dekorativnímu stadiu v naší architektuře, je interiér v prostorové skladbě i formě až do nejmenšího detailu výrazem čisté moderny, v níž se velmi záhy projevil rys pro O. Novotného velmi příznačný — sklon ke klasicismu. Jeví se totiž nejenom v dokonale propořčením a nesmírně moderním uspořádání například halového prostoru, ale lze ho přecházet i ve formě štítu nad vstupem, jehož vlnovka v moderně neobvyklá, je v klasicismu pokládána za formu dokonalosti. V dějinách české architektury 20. století však je toto poměrně málo uváděné dílo O. Novotného zastíněno další vilou, projektovanou pro Zbraslav Jaromírem Krejcarem. O návrh ho v roce 1923 požádal Vladislav Vančura. Krejcarův návrh na Vančurovu vilu, bez ohledu na specifiku dispozičního řešení, představuje proklamativní projev děvčenských orientací purismu, v níž autorův názor na nové konstruktivní a poetické umění našel čisté vyjádření. Je dodnes dokladem nejen vývoje Krejcarova názoru na pojetí architektury, ale zároveň základním dílem jedné z orientací názorově tak bohaté éry české architektury raných dvacátých let.

Po druhé světové válce nelze zaznamenat větší úsilí o řešení rodinného domu. Veškerá práce byla věnována vyřešení celospolečenské otázky bydlení cestou hromadné stavební produkce. Kromě sídliště rodinných domů ve Dvorecké ulici v Podolí od Bohumila Kříže z konce čtyřicátých let lze novou éru rozvoje rodinného domu datovat až do sedmdesátých let. V této době započalo využívání posledních volných stavebních míst v lokalitách již dříve zastavovaných a založených těsně před první světovou válkou, jako například v Praze 5 na pozemcích bývalých usedlostí Hřebenky, Nesypky, Václavky nebo Malvazinky, i na nově připravovaných lokalitách v jejich blízkosti — nad Palatou se zajímavým souborem řadových domků od architektů Václava Barocha, Jiřího Lasovského a Ladislava Vrátníka. V dispozici domů byla překonána tři čtvrtě století vžitá koncepce prostorového rozvrhu ať s halou či bez ní, ale se společenskými prostory v přízemí; zde je hlavní obývací prostor umístěn do patra s architektonickým využitím podhledu i zajímavého osvětlení. Je třeba poukázat na úsilí o maximální hospodárnost, které ovlivnilo tento způsob uspořádání.

Nedaleko v ulici Na Hřebenkách, nad Fialkou, vznikla v téže době celá řada individuálních domů dobré stavební úrovně, avšak různorodé architektonické kvality. Mezi nimi nad průměr vyniká v dispozici, konstrukci i výrazu vlastní obytný dům Věry a Vladimíra Machoninových čp. 620.

V Praze 5 na příkrém svahu mezi ulicemi Nad Výšinkou a Mošnovou byly v téže době podle projektu Josefa Poláka postaveny jedny z prvních pražských terasových domů. Ve vývoji tohoto druhu staveb sehrály mimořádně významnou úlohu nejen po architektonické, ale zejména po urbanistické stránce. Jejich prostřednictvím bylo prokázáno mimo jakoukoliv pochybnost, do jaké míry jsou terasové domy v našem prostředí přínosem a do jaké míry doslova ničí přírodu. Na méně strmých svazích, na něž je Praha bohatá, ukázaly dosavadní příklady, ať již v Jinonicích a v ulici Na Hřebenkách v Praze 5, či na Rokosce v Praze 8, že izolované domy se zahradami působí v obrazu města při zachování zeleně nepoměrně příznivěji než domy terasové s přibližně stejným počtem obyvatel.

Stavební aktivita ve výstavbě rodinných domů v posledních dvaceti letech zatím přesahuje možnosti jejího úplného popisu a hodnocení. Jsou k ní využívána všechna příhodná stavební místa, zejména v lokalitách přičleněných k Praze v roce 1974, kdy se zájem o bydlení v rodinných domech začal stupňovat. Z těchto obcí lze poukázat zejména na Suchdol, Lysolaje, Chodov, Hostivař, Petrovice či Klukovice.

Je mimo rámec tohoto příspěvku podat skutečně ucelené pojednání na zvolené téma. Z každého období posledního sta let byly vybrány toliko reprezentativní příklady druhu, které dokládají něco nového, co přinesl další vývoj společenských nároků jak po stránce splnění životních funkcí, tak po stránce jejich architektonické interpretace. Úmyslně byla ponechána stranou zahradní pražská města jako celky i kolonie rodinných domů z meziválečného období, poněvadž je to předmět specifický a širší a zaslouží si zvláštní publikaci.

POZNÁMKY

- 1 Wirth, Z.: Antonín Barvitius, in: *Umění IV.*, J. Štenc Praha 1931, s. 438.
- 2 Poche, E.: *Architektura přísného historismu*, in: *Praha národního probuzení*, Panorama Praha 1980, s. 140.
- 3 *Zprávy spolku architektů a inženýrů Praha 1875*, s. 33.
- 4 Wirth, Z.: o.c., 1931, 303—304.

LITERATURA A PRAMENY:

- Archív odboru výstavby ONV Praha 5 — 10.
Archív Útvaru hlavního architekta hl. m. Prahy.
Časopisy: *Architektura*, Praha 1939 — dodnes
 Stavba, Praha 1920—1938
 Stavitel, Praha 1920—1938
 Styl, Praha 1919—1938
 Architekt SIA, 1926—1927—1949
Ottův slovník naučný I.—XXVIII, Praha 1888—1909
Poche, E.: *Praha národního probuzení*, Panorama Praha 1980.
Poche, E.: — Benešová, M. — Nový, O.: *Praha našeho věku*, Panorama Praha 1978.